

Paper prepared for the
EY International Congress on Economics II
"GROWTH, INEQUALITY AND POVERTY"
Ankara, November 5-6, 2015

EKONOMİK YAKLAŞIM
Quarterly Peer-Reviewed Scientific Journal
Department of Economics - Gazi University

**Avrupa Birliği'nin Enerji Bağımlılığı Kapsamında İran
ile Enerji Diyalogu**

**[The European Union's energy dependency Context
Energy Dialogue with Iran]**

Gholizadeh Y.

Ankara University, Social Sciences Department, European Union Research Center, Ankara,
Turkey

Younes.metu@email.com

Avrupa Birliği'nin Enerji Bağımlılığı Kapsamında İran ile Enerji Diyalogu

Gholizadeh Y.

Özet

On iki yılı aşkın Amerika'nın gözlemi ve yönetiminde AB'nin önemli taraf olarak, İran ile sürdürdüğü nükleer müzakereleri günümüzde olumlu bir sonuca varacağı ihtimali altında enerji bağlamında ikili ilişkilerin içeriğin ve düzeyini değiştirmeye yöneltmektedir. AB'nin İran petrol ve doğalgaz yataklarına gitgide duyduğu ihtiyaç, enerji arz güvenliği sağlanmasında İran'ın rolü ve tutumu, İran-Rusya ilişkileri kapsamında İran'ı ikna etmek için izlediği politikalarda revizyona gidilmesi gereği, değişmesi gereken önemli politika başlıklarıdır. AB Enerji Politikası, dış faktörlere duyarlı olduğu yanı sıra kırılgan niteliğe sahiptir. Dış faktörlerden maksat AB'nin enerji konusunda dışa bağımlılığı ve bu yönde enerji arz güvenliğinin dışsal etkenlerle karşı karşıya kaldığıdır. Ayrıca, AB enerji politikasını, çok taraflı ve uluslararası ticaret kapsamında gerçekleştirmektedir. AB açısından sorun enerji konusunda ulusal politikaların ulusüstü politikalarla hangi alanlarda ve hangi düzeyde revize edilmesidir.

Birliğin enerji stratejisinin içeriği, üretim, dağıtım ve tüketimde enerji tasarrufu, Tek Enerji Piyasası oluşturmak, tüketiciye yönelik enerji arz güvenliği ve sürekliliğini sağlamak enerji alanında teknolojik değişim ve ileri teknoloji kullanımı için strateji belirleme gibi temel unsurlarından oluşmaktadır. Strateji kapsamında bütün yapılanlara rağmen AB'nin ortak bir enerji politikası hâlen bulunmamaktadır. En son, sadece kavram olarak enerji arzı ve güvenliği, enerji taşımacılığı ve çevre kirliliği gibi konular Lizbon Anlaşması'na eklenmiştir. Sonuç olarak, AB'nin ortak enerji politikası uygulamada başarı düzeyi, ayrıca İran'ın AB'nin enerji politikası uygulamasında önemi, enerji diyalogu kapsamında ikili ilişkilerin düzeyini belirleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Stratejisi, AB Enerji Politikası, Enerji Arz Güvenliği

JEL Kodları:

The European Union's energy dependency Context

Energy Dialogue with Iran

Gholizadeh Y.

Abstract

Over the past twelve years, under Americans observation, management and European as a major party, continued nuclear talks with Iran. Under possibility positive result change to level and content of bilateral relations in the energy context. The European Union (EU) needs to be more and more Iranian oil and gas deposits, Iran's role in ensuring energy security and attitude, the scope of Iran – Russia relations need to avoid revision of policies pursued to persuade Iran are important policy issues that need to be changed. European Energy Policy's as well as external factors dependency have to be sensitive the fragile nature. The propose of the external factors, the EU's dependence on foreign energy and in this way security of energy supplies is that faced with external factors. Also, EU energy policy is to realize the scope of multilateral and international trade. Problem for the EU is directed revision between the supranational policy and national policies. The content of the Union's energy strategy, energy saving in distribution and consumption levels, to create a single energy market, energy supply security for consumers and to ensure the continuity, technological change in the energy field and to determine strategies for the use of advanced technology is consists of the basic elements. Despite all those who made the strategy, still has no common energy policy the EU. Most recently, just as the concept of energy supply and security, such as energy transport and environmental pollution issues added to the Lisbon Treaty. As a result, EU's common energy policy implementation level of success, as well as the peace of Iran in the importance of the implementation of the EU's energy policy, will determine the level of bilateral relations in the context of energy dialogues.

Keywords: Energy Strategy, EU Energy Policy, Energy Supply Security

JEL Codes:

1. Giriş

Avrupa Birliği (AB) enerji tüketimi açısından önemli bir konumdadır. AB İstatistik Dairesi Eurostat'ın verilerine göre, kapsamlı verilerin değerlendirilebildiği son yıl olan 2013 senesinde Birlik sınırları içinde toplamda yaklaşık 1 milyar 666 milyon ton eşdeğer petrol (TEP) enerji tüketimi gerçekleşti. 1995 – 2013 yılları arasında en fazla enerji, 1 milyar 803 milyon ton eşdeğer petrol ile 2006 yılında tüketilmişti. Eldeki değerler, 2013 yılında 2006'ya oranla enerji tüketiminde yüzde 9'luk bir düşüş yaşandığını göstermeden birlik enerji tüketiminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'den sonra ikinci yerdedir. Bu tüketimin yüzde 24 ile rüzgar ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerjiler, yüzde 20 ile kömür türü konvansiyonel yakıtlar, yüzde 17 ile doğalgaz, yüzde 9 ile petrol ve yüzde 1 ile atıklardan elde edilen enerjilerden oluşmaktadır.

Uluslararası enerji kuruluşunun tahminlerine göre 2020 yılında AB'nin enerji tüketimi sırasıyla altta adı geçen kaynakların bileşiminden oluşacaktır: Yüzde 38 petrol, yüzde 29 doğalgaz, yüzde 19 katı yakıtlar, yüzde 6 nükleer enerji ve son olarak ta yüzde 8 yenilenebilir kaynaklar. Fakat birlikte enerji konusunda yerel üretim rakamlarını incelediğimizde tüketimin sadece yarısını karşılamaktadır. İngiltere, Danimarka ve Hollanda'daki gaz rezervleri gerekli ihtiyacı karşılayamazken, Kuzey Denizi'ndeki petrol rezervlerinin de 2030-2050 yılları arasında tükeneyeceği tahmin edilmektedir.

Bu durum şu gerçeği açığa çıkarmaktadır; AB, enerji ihtiyacını karşılamada yüzde 50 oranında dış kaynaklara bağımlıdır. İhtiyacın yaklaşık yüzde 70'ini petrol ve yüzde 40'ını doğalgaz oluşturmaktadır. Bunun sonucunda AB, dünya enerji pazarında en büyük petrol ve doğalgaz ithalatçısı konumuna gelmiştir. Ayrıca, son dönem tahminleri AB'nin enerjide dışa bağımlılığının önümüzdeki yıllarda artmaya devam edeceğini göstermektedir. Örneğin, 2020'de petrol ihtiyacının yüzde 90'ını ve doğalgaz ihtiyacının yüzde 70'inin ithal edileceği gibi tahminler bir çok araştırmada vurgulanmaktadır.

Genişlemenin de etkisiyle AB'nin petrol ve doğalgaza olan dışa bağımlılığındaki artış ve global enerji pazarında bu kaynaklar üzerindeki artan güçlü rekabet enerji güvenliği açısından kaygı vericidir. Fakat bu kaygıların temeli tarihsel sürece baktığımızda daha önceki yıllara yani 1970'li yıllardaki petrol krizlerine dayanmaktadır.

Bu kaygılar ve ortak bir enerji politikası oluşturmada duyulan sakıncalar AB'yi enerji üretici ülkeler açısından kaynak çeşitlendirmeye yöneltmektedir. Bu açıdan İran zengin hidrokarbon kaynaklara sahip olduğu için enerji kaynağı temininde önemli konuma sahiptir. İran'ın petrol ve doğalgaz kaynakları hem ekonomik açıdan hem de jeopolitik açıdan alternatif kaynak olma niteliğini taşımaktadır. Birliğin enerji güvenliği günümüzde ve gelecekte önemli bir kaygı olarak his edilmeye başlamıştır. Bu bağlamda kavram olarak enerji güvenliği ile enerji arz güvenliği arasında içerik açısından hiçbir fark olmazken kaynakların fiziksel açıdan kesintisiz bir şekilde ana üreticiden son tüketiciye kadar uygun ve makul fiyatla ulaşması anlamındadır. AB, enerji arz güvenliğini temin etmek konusunda askeri yöntemlere başvurmadan sivil yöntemlerle kaynaklık teşkil eden ülkelerle enerji bağlamında iletişimini güçlendirmesi önem arz etmektedir.

Çalışmadan amaç nükleer enerji anlaşması sonrası dönemde İran ve AB'nin enerji bağlamında ilişkilerinin ne gibi revizyona uğrayacağı ve ikili enerji ilişkilerinin hangi düzeyde gerçekleşeceğini araştırmaktır. Artık sert ve tedirgin politikalar yerini daha ılımlı ve kapsamlı diyaloga vermektedir. Yumuşak güç yayılımı ikili ilişkileri özellikle ne gibi düzeye götüreceği her iki tarafın merak konusu olmaktadır. Bir taraftan AB'nin Ortak Enerji Politikası eksikliği diğer taraftan ise İran'ın devrimci köklerinden kalan militarist ve dini yapıların batıyla her tür anlaşmaya sıcak bakalmamaları bu diyalogun gelişme düzeyini belirleyecektir.

2. Literatür Özeti

Literatürde, AB ve İran'ın enerji diyalogu kapsamında hem İran enerji araştırma merkezlerinin çalışmaları hem de yabancı çalışmalar mevcuttur. İran petrol bakanlığına bağlı petrol araştırma merkezi sürekli yayınlanan dergisinde ikili enerji ilişkilerini dönemsel olarak ele almaktadır. İran ve 5+1 ülkeleri arasında 2015 yılında gerçekleşen anlaşma dönüm noktası olarak, anlaşma öncesi dönem ve anlaşma sonrası dönemde enerji ilişkileri araştırılmıştır. Bu araştırmalarda anlaşma sonrası dönemde İran'ın güvenilir bir enerji kaynağı olacağı ve enerji yatırımları için riski düşük bir konumda olacağı vurgulanmaktadır. Bu araştırma merkezinin raporlarına göre İran hem ham

petrol hem de doğalgaz kaynakları açısından ileri teknik bilgi edinmek ve Pazar payını yükseltmek ve enerji sektöründe kullandığı teçhizatı geliştirmesi veya yenilmesi için minimum 70-200 milyar dolar yatırıma acilen ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca, diğer taraftan AB enerji ihtiyacını karşılamak için İran'a alternatif kaynak ülke olarak önem vermektedir.

Yabancı kaynaklar açısından bu konu üzerinde hem Avrupa Komisyonu (2014, yıllık raporu) hem de enerji araştırma kuruluşları tarafından akademik çalışmalar yapılmıştır. Avrupa Komisyonu yıllık raporlarında enerji arz güvenliğini vurgulayarak 2030 yılına kadar AB enerji tüketimi açısından yabancı kaynaklara duyduğu ihtiyaç yüzde 50'den yüzde 70'lere ulaşacaktır. Birlik ekonomik büyümeyi sürekli sağlamak için enerji temininde elbette ki Ortadoğu ülkelerine özellikle İran'a sıcak bakmaktadır. Avrupa siyaset merkezinin enerji uzmanı Moritz Bonn' un araştırmaları şunu göstermektedir; birlik enerji tüketiminde artış gösterdiği için bu tüketimi karşılamak için birlik içinde alternatif enerji kaynakları bulmaya önem vermelidir.

Uluslararası enerji kuruluşu yayınladığı raporlarda İran'ın gelecek yıllarda ham petrol üretimini günlük 6 milyon varile yükseltme kapasitesini vurgulayarak enerji yatırımları için cazip bir konuma geleceği üzerinde durmaktadır. Doğalgaz kaynakları açısından Rusya'dan sonra ikinci sırada obulunduğu yanı sıra özellikle Sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) açısından ihracat payını yükseltme kapasitesinde olduğu düşünülmektedir.

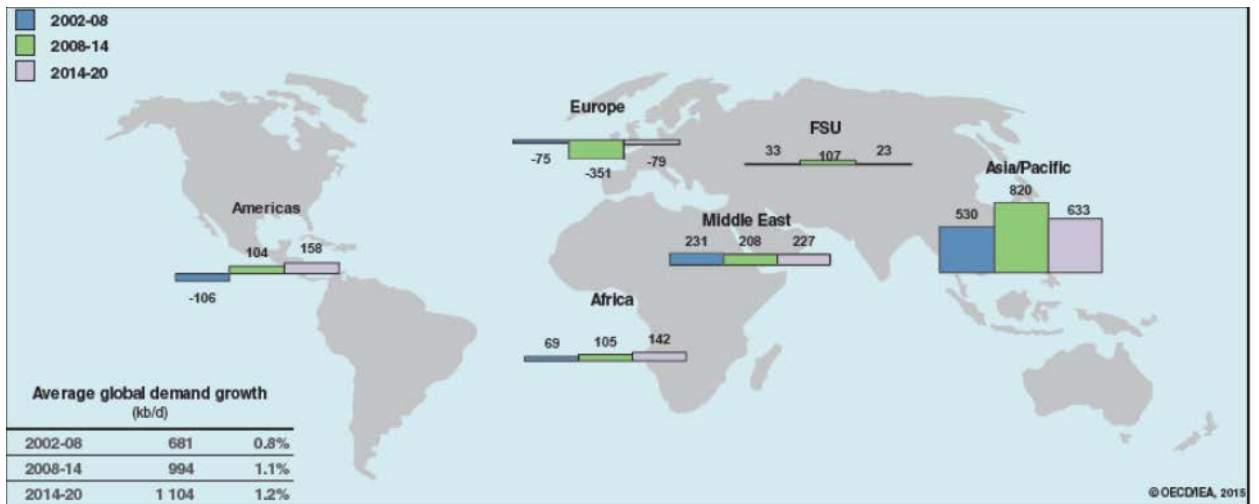
Yabancı çalışmaların ortak olarak odaklandığı konu ikili enerji diyalogunda hem İran'ın alternatif kaynak olması hem de bölgede güc dengesi sağlamak konusu da önemli etken olduğudur. Bu bağlamda İran ve Türkiye'ye iki ezeli rakip olarak basılmış, nükleer enerji anlaşması sonrası İran'ın can damarı olan enerji konusuna iyimser bakışlar canlanmıştır. Nükleer enerji anlaşması sonrası dönemde hem kamu kuruluşları tarafından hem de özel araştırmalar tarafından erki analizi yapılmaya başlamıştır. İran'ın ekonomisinde bir sıçrama beklenmekte ve Çin Modeli tanımı örnek alınarak bu yaklaşım üzerinde durulmaktadır.

3. Avrupa Birliği-İran Enerji İlişkileri

CIEP (Final Report on Green Paper) raporuna göre (2004, p. 186) dünyada kanıtlanmış petrol rezervlerinin yüzde 60'tan fazlası Basra Körfezi'nde bulunmakta, aynı zamanda bu petrolün üretim maliyeti dünya standartlarının altında olduğu tespit edilmektedir (2004, p. 187). Bu konuyla ilgili "EUROGULF: An EU-GCC Diyalogu for Energy Stability and Sustainability", Final Research Report, presented at the Concluding Conference sonuç bildirgesinde, (2005, ss. 28-110) aynı sonuçlar tespit edilmiş ve bir daha vurgulanmıştır. Yalnız bölge güven ve istikrar açısından dünyanın en zayıf bölgelerinden biri olarak enerji kapsamında yatırımlar konusunda cazip durumda değildir. 11 Eylül sonrası Irak'ın Amerika tarafından işgali, Amerika'nın İran'ın nükleer enerji programı ile ilgili olumsuz tavrı, devam eden İsrail-Filistin çatışmaları konusunda her ne kadar son dönemlerde biraz olumlu gelişmeler olsa da, bölge de henüz huzur söz konusu olmamaktadır.

AB ve İran arasında enerji ile ilgili diyalogun sürdürülmesinin kalıcı yapılmasının en önemli nedeni dünya çapında 2020 yılına kadar global enerji talebinin yüzde 1.2 artmasıdır. Şekil 1'de global ham petrol talebi tahminleri 2020 yılına kadar verilmiştir. Asya-Pasifikten sonra AB en büyük ham petrol ithalatçısı olmaktadır. Bu bağlamda AB'nin İran üzere kalıcı olarak enerji politikaları belirlemek ve diyalogun geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Şekil 1: Bölgesel Ham Petrol Talep Artışı (2002-2020)

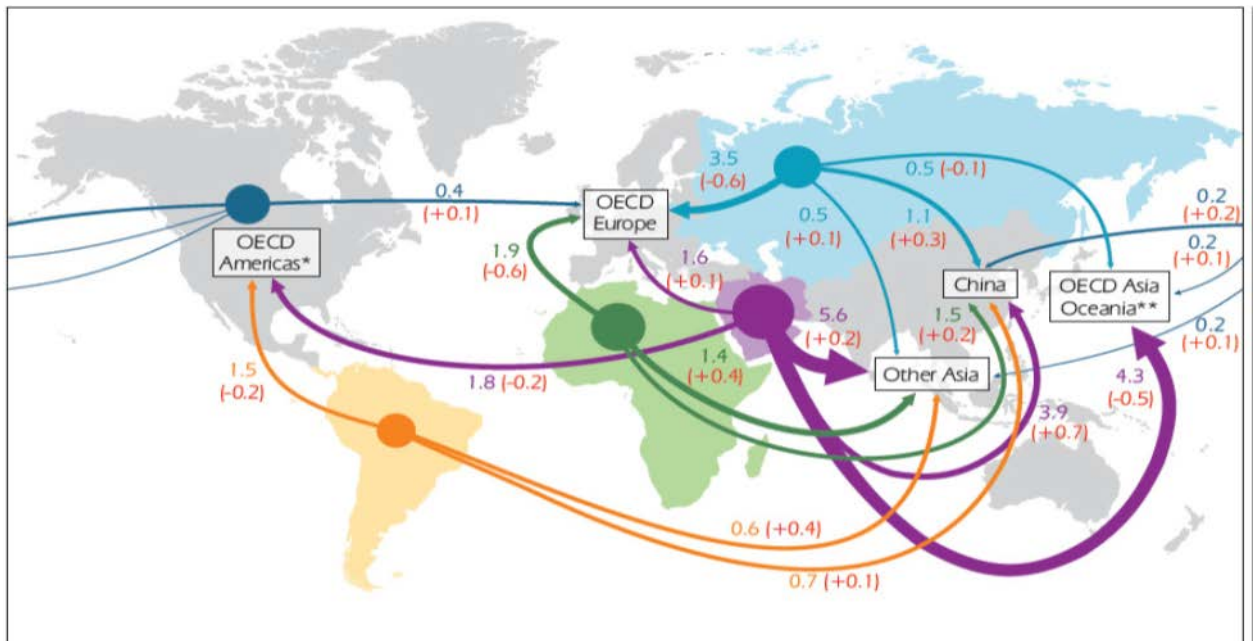

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı 2014 Raporu (erişim tarihi : 04.11.2014).

Bir diğer açıdan AB ham petrol koridorunda ithalatçı konumda olduğu için enerji ithalinin en büyük kısmını Ortadoğu'dan ve Kuzey Afrikadan gerçekleştirmektedir.

Şekil 2’de enerji koridorları verilmektedir. Bu koridorlarda AB’nin 2020 yılına kadar Ortadoğu’dan ham petrol ithalı 2020 yılına kadar yüzde 0.1 artış göstermektedir. Bu artış birliğin ekonomisinde gerçekleşen büyümeden kaynaklanmaktadır. Bu büyümeyi sürdürebilir yapmak için Ortadoğu ülkeleriyle özellikle İran ile enerji konusunda sağlıklı ve uzun dönemli ilişkinin sağlanması önemlidir.

Şekil 2: Bölgesel Ham Petrol Talebi ve Koridoru (2020 Tahmini)

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı 2014 Raporu (erişim tarihi: 06.12.2014)

Günümüzde El-Kaide ve onun uzantısı DAESH gibi terörist grupların petrol ve doğal gaz tesislerine yaptıkları saldırılar enerji güvenliği dahil bütün Orta Doğu'nun güvenliğini tehdit edecek duruma gelmiştir. Körfez ülkelerinin güven ve istikrara kavuşması içerideki güçlerin yetersiz olmalarından dolayı dış güçlerin müdahalesinin önünü açmıştır. Bülent aras'a göre bu durumda, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, ekonomik gelişme gibi daha yumuşak güvenlik tedbirlerine sahip olması nedeniyle, AB bölgede Amerika Birleşik Devletleri'nden daha fazla tercih edilmektedir ("Gulf Security: European Knights or American Cowboys?", The Daily Star, 20.12.2004.).

Körfez ülkeleri AB petrol ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamaktadır. Örneğin, ABD Enerji İdaresi verilerine göre sadece 2014 yılında Batı Avrupa'nın ithal ettiği petrolün yüzde 30'u - toplam talebinin yüzde 17'si - Körfez ülkeleri tarafından sağlanmıştır. Bunun yüzde 52'sini Suudi Arabistan, yüzde 33'ünü İran, yüzde 7'sini Irak ve yüzde

6'sını ise Kuveyt tarafından karşılanmıştır. Bu nedenle, petrol ve doğalgazın körfez ülkelerinden AB enerji pazarına güvenli bir şekilde ulaşması Birlik için önem kazanmış, İran açısından rakabetçi bir tutumun gelecek yıllarda oluşmasının vaadini vermektedir. Diğer taraftan da körfez ülkelerinin ekonomisi petrole bağımlı olduğu için bölge ekonomisinin ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve aynı zamanda enerji sektörlerinin yenilenmesi gerekmektedir. Bunun sonucunda, enerji konusunda AB ile yapılabilecek işbirliği karşılıklı olarak bir taraftan Avrupa'nın enerji teknolojisini ve yatırımını körfez'e kaydırmak, diğer taraftan ise körfez ülkelerinin de serbestçe AB enerji piyasasına girmelerini sağlayacaktır.

AB, enerji konusunda körfez ülkeleriyle ilişkilerini iki farklı ekseninde geliştirmiştir. Bir taraftan bölgesel işbirliği kavramı altında Körfez İşbirliği Konseyi'ni (KİK) düzenlemiş, diğer taraftan ülke bazında İran ve Irak gibi ülkeler bazında enerji diyalogunu geliştirmeye çalışmaktadır. Bu iki eksen ile ilgili çalışmaların içeriğini şu şekilde açıklayabiliriz;

3.1. Körfez İşbirliği Konseyi (KİK)

KİK, 1981 yılında Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından kurulmuştur. Bölge AB için önemli bir tedarik kaynağıdır. Örneğin, EUROGULF'un tahminlerinde (körfez işbirliği konseyi tarafından yapılmış bir proje) Birliğin 2014 yılında toplam petrol ithalatının yaklaşık yüzde 15'ini KİK ülkelerinden ithal edeceği varsayılmıştır (2005, ss. 4-20.). Bu rakamın üzerinde bir ithalat miktarı günümüzde gerçekleşmektedir. Andris Piebalgs'e göre her iki taraf arasında enerji ticareti ile ilgili ilişkilerin geliştirilmesi, AB'nin bölgede enerji piyasasının ihtiyacı olan reformları desteklemesi önemle vurgulanmaktadır. AB-KİK arasında enerji ve ulaşım bağlantılarının geliştirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması ve enerji teknolojilerinin geliştirilmesi gibi öncelikler iki blok arasında işbirliğinin içeriğini oluşturmaktadır ("Speech for the Inaugural Session of the EU-GCC Energy forum Conference", Kuveyt, 2 Nisan 2005).

KİK, 1989 yılında bölgede serbest ticaret alanı kurmayı amaçlayan bir işbirliği anlaşması olarak imzalanmış, 1990 yılında yürürlüğe girmiştir. İki taraf arasındaki ilişkileri geliştirmek, ekonomik ve teknik konularda işbirliklerini arttırmak, KİK

lkelerinin ekonomilerinde eitlendirmeyi ve gelişmeyi desteklemek bu anlamada amaç edinmiştir. Bu anlaşmanın hemen ardından, 1990'da, AB-KÖK Serbest Ticaret Anlaşması için balayan müzakereler 2002 yılında yeniden iki taraf arasında gündeme alınmıştır . Ayrıca, anlama KÖK lkeleri arasında 2003 yılında yrrlge giren Gümrük Birliği'ni kurmayı da içermektedir (MEDEA toplantısı, 2005).

Topluluğun bu ibirliğinden amacı enerji arz güvenliğini garantilemek olmuştur. Günümüzde bu işbirliği kapsamında enerji sevkiyatı yapılmaktadır. Bu eksen de yapılan diğer işbirliği alanları şöyledir: 1996'da doğalgaz ve 1997'de petrol ve doğalgaz teknolojileri ile ilgili konferanslar düzenlenmiş, AB-KÖK enerji çalışma grupları ile 1999 ve 2000 yıllarında Dubai'de toplantılar yapılmış, 2014 yılından itibaren petrol fiyatlarının dnde anahtar özne olarak politika belirleyici unsur haline gelmiştir. Ayrıca bu konseyin kurulması sonucunda EUROGULF gibi projeler geliştirilmiştir. Bu proje 2002 yılında balamı ve Komisyonun SYNERGY programı tarafından finanse edilmektedir. Enerji Komiseri, Andris Piebalgs'a göre projenin AB-KÖK enerji işbirliğinde yeni bir sayfa açtığı gözlemlenmektedir (Piebalgs, 2005).

EUROGULF projesinin bir diğer amacı enerji işbirliğini geliştirerek petrol ve doğalgaz konuları ile ilgili her iki taraf arasındaki ilişkileri analiz etmektir. Nisan 2005'te kurulan EUROGULF Enerji Forumu ile bu projenin son aşamasını gerçekleşmiştir. Forum Körfez bölgesinde enerji ile ilgili son durum raporu niteliğinde olup önceliğe sahip enterkonneksiyon projelerini tanımlamış ve enerji arz güvenliğini tehdit eden temel riskleri belirlemiştir. Amaç Körfez'den Avrupa pazarına enerji akışının daha güvenli bir şekilde sağlamaktır. Bu proje kapsamında enerji transferi için güvenli bir alan oluşturulmuştur.

EUROGULF Forumu AB-KÖK arasında enerji şebekelerinin birbirlerine bağlanması için bir doğalgaz boru hattının acil olarak devreye girmesinden bahsetmiş ve bu çerçevede, Katar-Türkiye projesinin önemli olduğunun altını çizmiştir (EUROGULF, a.g.e., s. 35). Bu gaz boru hattı projesi Katar'dan balayıp Suudi Arabistan'dan geçerek, Ürdün, Suriye, belki Lübnan'a, oradan da Türkiye'ye ve sonra Avrupa'ya kadar azaltılması planlanmıştır. Katar doğalgaz retiminde Rusya ve İran'dan sonra üçüncü sırada yer almakta ve KÖK yeleri arasında sıvılatırılmı doğal gazı (LNG) en yüksek miktarda Avrupa pazarına ihraç yapan ülkedir. Bundan dolayı, AB Katar'ı kendisi için

önemli bir doğalgaz tedarikçisi olarak görmekte ve Katar'la birtakım anlaşmalar yapmıştır. Örneğin, İspanya'nın gaz şirketi Gas Natural Group of Spain Nisan 2001'de Katar'ın doğalgaz şirketi Katargaz ile iki sözleşme imzalamış. Böylece AB LNG ile enerji kaynaklarını çeşitlendirmekte ve bölgesel enerji bütünleştirmesini garanti altına almıştır. Bu tür anlaşmalarla AB enerji arz güvenliğini sağlamak için bölgesel güvenin tesisinin ne kadar önemli olduğunu bir daha vurgulamıştır.

3.2.İran

İran AB'nin önemli bir ticari partneri olarak enerji kaynaklarının büyük bir kısmını AB'ye ihraç etmektedir. İran ithalatının yüzde 40'ını AB'den, ihracatının yüzde 36'sını ise AB'ye yapmaktadır (Commission of the European Communities, "EU-Iran Partnership", Iran Daily, 2004). Bu ithalatın yüzde 80'ini petrol oluşturmakta ve Birliğin toplam petrol talebinin yüzde 8'ine denk gelmektedir ("Iran-EU ink two agreements in energy sector", Payvand's Iran News, 2014). Ayrıca İran ekonomisi reformlara ihtiyacı olan bir ekonomik yapıya sahiptir. Bu konu yeni Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani tarafından da sürekli dile getirilmektedir. Bu da Avrupa'nın İran'a yatırım yapması için iyi bir ortamı yaratmaktadır. Böylece AB İran'la enerji işbirliğini geliştirebilecek ve bu da Birliğe etkili bir aktör olması için siyasi avantajlar sağlamaktadır. İran'ın uzun vadede AB'yi petrol ve doğalgaz açısından tedarikçi olduğu düşünülmekte ve bunun için Birlik bu ülke ile enerji işbirliğini geliştirmenin önemli olduğunu vurgulamaktadır ("Main points from EU offer to Iran", 2005). Ayrıca, konuyla ilgili eski Enerji Komiseri, Loyola de Palacio, AB üye ülkelerinin tümünün İran'la enerji işbirliğinin geliştirmek gereğini dile getirmiştir ("EU interested in boosting energy cooperation with Iran", 2005).

Bu çerçevede AB birtakım çalışmalar yapmıştır. İlk olarak, 1999 yılında AB-İran enerji çalışma grubu kurulmuş, Tahran ve Brüksel' de ik taraf arasında birçok toplantı yapılmıştır. Bu toplantıların amacı iki taraf arasındaki enerji diyalogunu güçlendirmek, AB'nin ileri enerji teknolojisi ve yatırımlarını İran'ın enerji sektörüne transfer etmek, enerji şebekelerinin güvenliğini sağlamak ve her iki tarafın uzmanları arasında bağlantı kurarak araştırma projelerinin gerçekleşmesi olmuştur. Toplantılara iştirak eden yetkili

ağızlar, bu konuşmalarda varılan sonuçların uzun vadede iki taraf arasındaki enerji işbirliğini daha da geliştireceğini savunmuştur. İkinci bir gelişme ise, AB'nin 2002 yılında Tahran'da kurduğu Enerji İşbirliği Merkezi'dir. Bu merkez nükleer hariç enerjinin diğer alanlarında fikir alış-verişinde bulunulmasına ve iki taraf için öncelikli sayılan projelerin belirlenmesine yardımcı olarak diyalogun geliştirilmesini amaçlamıştır.

Avrupa Konseyi 2002 yılından bu yana İran-AB Ticaret İşbirliği Anlaşması'nın yapılması için müzakere sürecini başlatmış ve bunu bazı direktiflerle devam ettirmiştir. Diğer taraftan, ABD'nin İran ekonomisine uyguladığı ambargo ve DTÖ'ye üye olmasına engel olması, AB enerji şirketlerinin ülkede yatırım yapmalarını olumsuz yönde etkilemiş, kendisi ile Birlik arasında uzlaşmazlığa sebep olmuştur. Çünkü AB İran'ın DTÖ'ye üyeliğini desteklemekte ve İran'la güçlü bir ticari işbirliğine sahip olmayı arzu etmektedir. Bir diğer uyuşmazlık konusu ise İran'ın nükleer enerji programı ile bağlantılıdır. ABD, İran'ı 'şer eksen' ('axis of evil') ülkeler listesine alırken, İran nükleer enerjiyi barışçıl amaçlar için geliştirdiğini iddia etmiştir. Bu durum İran dahil bütün Körfez ülkelerinin güvenliğini özelde de AB enerji arz güvenliğini tehdit edici duruma getirmektedir. Konuyla ilgili olarak ilk aşamada Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık İran'la müzakerelere devam ettirmiş, 2015 yılında 5+1 grubu kapsamında oluşan blokla nükleer enerji anlaşmasına varılmıştır. Bu anlaşma sonrası enerji ile ilgili müzakereler hem birlik düzeyinde hem de ülkeler bazında gerçekleşmektedir. Ortadoğu'da oluşan iktidar boşluğu ve terorist grupların bölgede yerleşmesi AB ülkelerini daha temkinli davranmaya sevk ettirmiş, İran ile sürdürülebilir ilişkilerin bu alanda ne kadar önemli olduğunu bir aha teyit etmiştir.

3.3. Avrupa Birliği-İran Enerji Politikalarının Kısa Analizi

Nükleer krize yönelik günümüzde izlenen politikaların ilk değişim noktası 1979 yılında İslam Devrimi ile başlamıştır. Devrim öncesinde Batı'nın desteği ile başlayan İran'ın nükleer çalışmaları, devrim sonrası küresel bir güvenlik sorunu olarak, uluslararası gündemin ilk sıralarında yer almıştır.

Devrim ile birlikte İran rejiminde yaşanan radikal değişim (Pakistan ve Hindistan tarafından yapılan nükleer çalışmaların bu denli gündeme gelmemesi ve İsrail'in Ürdün'e yönelik askeri operasyonu sürerken bir türlü karar alamayan BM Güvenlik Konseyi'nden İran'a yaptırım kararlarının hızla çıkarılması) uluslararası sistemi domine eden ABD'nin baskıları sayesinde yapılmıştır. İran devrimi bazı bölge ülkelerine yönelik dinci rejim ihracı veya iç politikaya müdahale tehdidi olarak algılamaya başlanmıştır. İran'ın dış dünya ile ilişkilerinde devrim sonrası yaşanan en radikal değişim ABD ile ilişkilerinde yaşanmıştır. ABD, eski yakın müttefiki İran ile Devrim sonrası ikili ilişkileri durdurmakla yetinmemiş, doğrudan görüşmeyi askıya almıştır. Üstelik İran'a yönelik çevreleme ve yalnızlaştırma politikalarını askeri tehditler de dahil olmak üzere sert yaptırımlarla desteklemiş, günümüzde çevre ülkeleri koştarmakla aynı politikayı sürdürmektedir. 1998 yılına kadar İran'ı haydut devletler arasında kabul eden ABD, 1997 yılında Hatemi'nin iktidara gelmesi ile izlediği sert politikaları görece olarak yumuşatmış ve sınırlı yakınlaşma politikalarını denemeye başlamıştır. Nükleer çalışmaların ortaya çıkması ile bozulan ikili ilişkiler, 2005 yılında Ahmedinejad'ın seçilmesi ve İsrail'i haritadan silme söylemleri ile bir daha da gerginleşmiştir. ABD yönetimi İran'ı uluslararası toplumda yalnız bırakarak dini esaslara göre düzenlenmiş olan rejimi zayıflatmaya çalışsa da başarılı olmamış, İran'a karşı dostane bir ortamda diyalogun geliştirmesini son çare olarak denemektedir. Ahmedinejad'ın iktidara gelmesinin ardından İran, ABD tarafından küresel güvenliğin en büyük tehditlerinden birisi olarak ilan edilmiş, bölgeye yönelik uygulanan dış politikalar kabaca sertleşmiştir. Bu dönem sonrası Hasan Ruhani iktidara geldikten sonra dünya ile uzlaşmak, diyalogun tüm ülkelerle sağlanması gibi sloganlar İran yönetim tarafından dış ilişkilere yansıtılmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan demokratların iktidara gelmesinin ardından görece olarak ABD, daha olumlu bir yaklaşım sergilemeye başlamış, İran'ın nükleer çalışmalarından kaynaklanan sorunun aşılması için askeri tehditlerle desteklenen sert politikalar yerine daha ılımlı politikalar izlemeye başlamış, ikili ilişkiler ilk önce gizli görüşmelerle daha sonar açık şekilde gerçekleşen toplantılarla yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu görüşmelerin ana teması enerji kaynakları sevkiyatını tehlikeye sokmaması ve İran'ı bölgede güç dengesi sağlanması kapsamında Türkiye'ye karşı dengelemek olmuştur.

AB'nin İran'a yaklaşımı ve İran ile ilgili enerji politikaları, ABD'nin enerji politikalarından yöntem itibari ile ayrılmaktadır. İran, zengin fosil kaynakları, dinamik ekonomisi ve genç nüfusu ile AB için önemli bir aktör olma sıfatını taşımaktadır. Ancak İran'a yönelik AB politikaları, içinde bulunulan dönemin dinamiklerine ve AB'nin çıkarları doğrultusunda değişkenlik göstermiş, devrim öncesi üst düzeyde olan ikili ilişkiler devrim sonrası düşük seviyede sürdürülmüştür. Günümüzde ikili ilişkiler hem enerji alanında hem de ticaret alanında sıkı bir şekilde ilerlemektedir.

1992 yılı sonrasındaki eleştirel diyalog süreci ile AB, İran'a yönelik olarak zorlayıcı tedbirler içeren politikalar uygulamaya başlamış, günümüzde bu diyalog yerini karşılıklı saygı içeren diyaloga vermektedir. 1997 yılında Hatemi'nin iktidara gelmesi ile sona eren bu dönemin ardından kapsamı genişleyen işbirliği, kapsamlı diyalog süreci, bu dönem başlamıştır. Ancak 2003 yılında İran'ın nükleer çalışmalarının ortaya çıkması ile bu dönem bitmiştir. İran sorununun salt askeri tedbirlerle çözülemeyeceğini düşünen AB, nükleer krizin ortaya çıkmasının ardından koşullu angajman politikaları izlemeye başlamış, İran'da reform hareketlerinin desteklenmesinin önemine vurgu yapmaya devam etmiştir.

Sonuç

AB enerji arz güvenliği, artan dışa bağımlılığı, tedarikçi ülkelerin siyasi ve ekonomik olarak istikrarsız olmaları, Birliğin genişlemesi, petrol veya doğalgazın kesintiye uğraması riski, petrol fiyatlarındaki inişler ve çıkışlar, tamamen bütünleştirilmiş bir iç enerji pazarı kurmak ve küresel ısınma gibi sorunları, birlik açısında enerji konusunda kaynaklık teşkil eden ülkelerle enerji diyalogunu yeni bir aşamaya taşımıştır. Her ne kadar enerji güvenliği konusunu dış politika ve uluslararası ticaret bağlamlarında ele alma eğilimi hakim olsa da, bu çalışmada enerji güvenliğinin iç dinamiklere bağımlılığının önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu durum AB kamuoyunun önümüzdeki dönemde dış politika üzerinde etkisini artıracağına bir ön göstergesi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Enerji maliyetlerinin tahminin ötesinde rakamlara yükselmesi enerji güvenliğini acil bir konu olarak AB gündemine taşımış, birlik tarafından ilgili sorunları çözmek için birtakım öncelikler belirlenmiştir. Mevcut mekanizmalar ile üretici ve tüketici ülkeler

arasındaki enerji diyalogunun güçlendirilmesi, enerji teknolojisinin/kaynaklarının/yollarının çeşitlendirilmesi, yabancı yatırımın korunması için uygun ortamın oluşturulması amaç edinmiştir. Topluluk düzeyinde rekabete açık, şeffaf ve etkin bir enerji piyasasının kurulması, enerjide verimlilik ve tasarrufun artırılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketimdeki paylarının yükseltilmesi tedbirleri üzerinde durularak yeni mekanizmalar geliştirilmelidir.

AB'nin temel problemi kurumsal ve dokümanter anlamda hazır olan enerji işbirliği çerçeveleri ve uzun dönemli stratejilerin fiiliyata geçirilmesinde karşılaşılan zorluklardır. Bu zorlukların en önemli nedeni birlik düzeyinde ortak enerji politikasından yoksun olmasıdır. Çünkü ülkeler özellikle enerji politikalarında ulusal çıkarlarını gözeterik ulusal enerji politikalarından taviz vermiyorlar. Ayrıca her ülkenin tüketim yapısı ve enerji ticaret yapısı farklı olarak entegre bir enerji piyasası veya enerji birliğin sağlanması günümüzde söz konusu olmamaktadır. Sonuç olarak kontrol edilemeyen unsurların son derece fazla olduğu enerji güvenliği ve karmaşıklaşan dünya petrol ve doğal gaz jeopolitiğinin durumu ve İran'ın enerji bağlamında AB ile enerji bağlantılı diyalogunda sadece ortaklık oranını artırılmasını düşünerek masaya oturması uluslararası ticaret hukukuna aykırı davranışları dikkate alındığında, AB'nin enerji güvenliği konusunda yeni inisiyatifler üretme ve mevcut riskleri minimize etme yönünde büyük çaba harcayacağını söylemek yerinde olur.

Kaynakça

ABD Enerji Verileri Dairesi, (2015), **2015 Yıllık Enerji Raporu**, <http://www.eia.gov/forecasts/aeo/>.

Andris Piebalgs, **"Speech for the Inaugural Session of the EU-GCC Energy forum Conference"**, Kuveyt, 2 Nisan 2005. Bakınız: http://europa.eu.int/comm/commission_barroso/piebalgs/doc/media/2005-04-02-kuwait.pdf).

Bülent Aras, **"Gulf Security: European Knights or American Cowboys?"**, The Daily Star, (20.12.2004).

Bülent Aras, (2005), **"Turkey and GCC: An Emerging Partnership"**, Middle East Policy, Vol.12, No.4, s.35.

CIEP, **Final Report on Green Paper**, Op.cit., 2004, p. 186.

Commission of the European Communities (CEC), Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, **"EU Relations with the Islamic Republic of Iran"**, COM, (2001).

"EUROGULF: An EU-GCC Dialogue for Energy Stability and Sustainability", **Final Research Report**, presented at the Concludin Conference, Kuveyt, 2-3 Nisan 2005, s. 28 of 101.).

"Energy Information Administration", <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/pgulf.html>, (22.07.2005).

"EU-Iran Partnership", **Iran Daily**, (28.12.2014.).

GCC (Gulf Cooperation Council), **European Institute for Research on Mediterranean and EuroArab Cooperation (MEDEA)**
<http://www.medeabe/?page=2&lang=en&doc=32> (03.08.2005); and **"EU-LDC Themes - Regional Focus – Policy - the EU.**

EU interested in boosting energy cooperation with Iran"
<http://www.gasandoil.com/goc/news/nte42490.htm> (30.03.2015).

Gulf Co-operation Council (GCC)", http://www.eu-ldc.org/themes/regionalfocus/regfocus_policy4.php 03.08.2005).

"Iran Report", prepared by RFE/RL's Newline Team, Vol.5, No.39,
<http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iran/2002/39-281002.htm>,
(28.12.2002).

"Main points from EU offer to Iran",
<http://www.eubusiness.com/Energy/050805163022.20lq6oei> (30.02.2015).

Muhammed Sadegh Joker, (2014), **Enerji Diplomasisi ve İran Enerji İlişkileri**,
<http://www.iies.ac.ir/Data/ContentFiles/1004-0053.pdf>.

Türkiye İlerleme Raporu, (2014), **Enerji**
Faşı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=80>.